

Fjeld-Ljom.

SEPTEMBER 2014

Gratis avis!

Blå medlem av
Pressemuseet
Fjeld-Ljoms
venner!

Ridder av Dannebroggen, Richard Floer

Eidsvollmannen Richard Floer i Ole Jørgen Kjellmarks skikkelse. Foto: Jon Hovstad

Det er jubelår i Kongeriket. For 200 år siden vi fikk vår frihet og grunnlov etter epoken som ble kalt 400 årsnatten eller danskertiden. I 1812 kom 113 klovne menn sammen på Eidsvoll, deriblant to rørosinger. Men med det odiose antall som sluttet på 11, ble det «en for meget», som førte til at «velagbare og tapre Overjæger og Commandeur-Sergeant Ole Ditlevsen» fra Djupdalen måtte vende tilbake til sitt virke som byggherre i Bergstaden. Han var forresten ikke den eneste som måtte sette kursen hjemover. Fallmalkomiteens arbeid var preget av tilfældigheter og inkonsekvenser.

Hytteskriver og sjef for 2.dre kompani av Det Kongelige frivillige Rørosiske Berg Jæger Corps, Richard Floer ble slik vårt distrikts eneste representant. De militære avdelingene valgte sine representanter, mens de øvrige rørosingene valgte sine valgmann som i sin tur dro til Melhus og valgte tre andre som representerte hele Søndre Trondhjems amt.

Richard var født på Kvikne og sønn av Hensing Floer som igjen var en av byggelederne ved oppføringen av Bergstaden Zür, der han sørget for en rekke praktiske innretninger, blant annet avsatene som ble brukt for hestetransport av stein ut på stillasene.

Hytteskriveren var nok en åkernes kar i sine gode år, men det var urolige tider i Norden og Europa. Danmark-Norge var allierte med Russland mot Sverige

og i et forsøk på å knekke eric fienden for godt, ble det organisert et felttog i 1808 der over 1500 mann inntok Finesdalen. Kapteinen sto for et utmerket lederskap og lokalkunnskaper under felttoget, så han ble tildelt ordenen Ridder av Dannebrog for innsatsen. Her er et utdrag fra ridderprotokollen:

«Han har i Krigens Tid utmerket seg ved en søesverdig Anstrængelse og Tjensteiver; særdeleshed har han vidst at forskaffe sig mange pålidelige Efterretninger fra Sverige og dette har været til meget Gavn. Er udnævnt til Ridder af Dannebroggen den 28de Januar 1810. Dannebroggen er tilsendt ham med Feltpost den 4de Februar. Har aflagt skriftlig Eed den 9. Marta.»

På Eidsvoll hadde han kanskje ingen framtrødende rolle, men han argumenterte for at kriteriet for stemmerett, eierskap til jord eller leie, ble satt så lavt som mulig som igjen førte til at alle som eide eller forpaktet jord og var over 25 år fikk stemme.

Eidsvollsmannen endte livet på en lite hederlig måte. Han fikk avsløjet som hytteskriver i 1815 på grunn av manglende regnskaper. Han ble bare 55 år gammel og døde i 1822 av bukvanntett, sikkert ingen smertefri avslutning for mannen vi hedrer hver 17. mai. Han ble nok gravlagt i en av storgrovene på øvre kirkegården, men bautasten har fått en plass en ridder verdig.

Torbjørn Floor til minne

Torbjørn Floor (1943 — 2014)

Da dugnadsgjengen i Pressemuseet Fjeld-Ljom møttes første uka i april i år, var ei viktig brikke fraværende, nemlig Torbjørn Floor. Med sorg mottok vi beskjeden om at han var dårlig og låg på sjukehuset. Så kom meldinga om at han var gått bort. Med Torbjørn Floors bortgang har Fjeld-Ljom mistet en av sine beste støttespillere. Han var Fjeld-Ljom og representerte historia, 3. generasjonens Fjeld-Ljom innsats. Han representerte fag og yrke, kunnskap og stolthet. Som ingen andre kunne han beherske den gamle settemaskinen. Det fikk vi merke i fjor, maskinen låste seg, Torbjørn kom, funderte litt og så løste han problemet med et smil og ei hyggelig historie. Han representerte avis-miljøets lune, litt raske og hektiske stemning, faglig stolthet, gode historier og hyggelige samtaler.

Torbjørn Floor etterlater seg et stort tomrom. Han skal takkes for stor innsats. Det beste vi kan gjøre er å sørge for at gamle Fjeld-Ljom fremdeles kan komme ut en gang i året på gammelmåten, og at vi sørger for at teknisk kunnskap og ferdighet, sammen med et hyggelig miljø, lever videre.

Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner
Per Hvamstad

KVIKNE – lita bygd med to Eidsvollmenn

Det hører med til sjeldenheten at ei lita bygd kan minstre to Eidsvollsmenn. Det kan Kvikne. Blandt de 112 utsendingene som 10. april 1814 møtta på Eidsvoll, var både Richard Floer og Anders Rambech. Begge var født på Kvikne i 1767, men ingen av dem representerte Hedemarkens amt - Hedmark fylke. Floer representerte det frivillige bergjegerkorpset på Røros (se egen artikkel), mens Anders Rambech representerte Søndre Trondhjems Amt. Det må også nevnes at Kvikne hadde to Eidsvollsmenn.

Begge hadde sjøløst fått sine beutere. Disse er nå samlet ved den nye gangvegen og gangbrua

til Vøllan, på østsida av elva, rett opp til RV 3.

Fra dette stedet ser vi rett ned på et stort flatt jorde. Her lå tidligere Grøntvedt, der Richard Floer var født. Det var i utgangspunktet den største gården på Kvikne. Fødestedet til Anders Rambech, er ikke Vøllan som mange vil tro p.g.a. navnet. Anders hat opprinnelig Graneng. Graneng, rett sør for husa over Orkla, var en plass under Vøllan. I følge tradisjonen ble Anders oppkalt etter daværende eier på Vøllan og bygda prest, Anders Rambech. Først var det felles fornavn, seinere også etternavnet.

Det er spesielt å lese kirkeregister

for Kvikne. Foreldra til Richard Floer er Oberstløytnent Hendrich Floer og Madame Helvig Maria Brant. Dette forteller tydelig at her har vi med bygdas og bergverks overklasse å gjøre. Det er ikke så mange som er innført som Madame. Denne tilknytningen ser vi videre på fadderne. Det er Seigneur og Madame Marstrand, Madame og Jonfru Schiølderup og A. Rambech. Marstrand var bergskriver på Innset, mens familien Schiølderup også var knyttet til hyttedrifta. Vanlige kviknedoler var ikke blandt fadderne.

Da er situasjonen en annen for Anders Graneng. Hans foreldre er Ole Olsen Graneng og mora Marit Knutsdatter født Busbøken. Her er det ingen titler. Blandt fadderne finner vi rett nok Mikkel Schiølderup, sammen med Berneved Pedersen, Rasmus Arnesen, Oline Arnesdatter og Ingelborg (etternavnet ukjent). Familienavn ble stort sett brukt bare for embetsmenn og overklasse.

Anders Rambech

Ved sida av innførselen er det for Anders Graneng påført med sin skrift og blekk: Eidsvollsmannen Anders Rambech.

Nevnes kan at begge mødre etter noen uker ble introdusert. Kvinner som hadde født ble ret oppført som ureine. Etter prestens velsignelse, kunne kvinnene på nytt innta sine plasser i kirka, Madame Floer i Grøntvedt stollen, og Marit Graneng blant sine folk.

Drøveire veit vi lite om oppveksten på Kvikne. Richard og Anders bodde ikke langt fra hverandre og vi kan vel tru at de treftes. Begge forlot imidlertid Kvikne i tidlig barndom. Hendrich Floer med familie kom til

Røros, men Anders vandret til Meldal.

Anders Graneng foretok ei klasserise av de sjeldne. I ung alder, bare åtte år, måtte han ut på arbeid. Sammen med broren Morten vandret han nordover og skulle finne seg gjeterjobb. Anders måtte helt til Meldalen og fikk arbeid hos sorenskriver Krogh. Her gikk han fra gjeter til hjelpegjutt på kontoret. Sorenskriveren hadde dessuten ei datter og de blir kjærester. Forholdet blir så alvorlig at Anders ble sendt til København for å studere jus og der ender med at han blir sorenskriver etter svigerfaren.

Det var mange sorenskrivere på Eidsvoll i 1814, men ingen med ei liknende karriere. Karrieren fortsatte, han var medlem av Soaringet, mer eller mindre til etter 1830.

Kontakten med Kvikne opprettholdes. Det ses at han ofte la turen over Kvikne til og fra Kristiania og hilste på slekt og venner. Broren Morten, som

han vandret sammen med nordover i barndommen, ble bruker i Granenga og stiger på gruva til den ble nedlagt i 1812. Da skjønte han at det måtte søtes på jordbruket og ble en foregangsman.

Portrett av Anders Rambech finner vi nok mange steder. Han ble også malt av Jacob Munch (1776-1839). Spesielt er det at også mora, Marit Graneng, ble malt av Munch. Paul Munch er forøvrig rikt representert i 1814-utstillingen i Nasjonalgalleriet, der hans kroningsbilde av kong Karl Johan i Nidarosdomen i 1818, er et av hovedverka.

Graneng var leilendingsbruker under Vøllan og i 1849 bestemte daværende eier, Anders Rambech Knoff, at alle husa skulle rives. Så den vesle stua som står der nå, er desverre ikke fødestedet til Eidsvollsmannen Anders Rambech. Men på Graneng og Kvikne ble han født!

Per Hvamstad

Vi trenger flere gode venner av Pressemuseet Fjeld-Ljom!!!

Fjeld-Ljom.

I redaksjonen:

Ragnar Løkken - Per Hvamstad

Teknisk produksjon:

Jens Hystad - Ragnar Løkken - Torbjørn Torgersen
Karl Ole Soll - Rudolf Olsen - Arne Wold
Gunnar Tronesvold - Bjørn Eriksen - Torbjørn Eng

Bidrag fra:

Unni-Lise Jonsmoen, Wenja Paaske, Heidi Greni, Einar Engen, Vegard Lie, Bjørn Eriksen, Ole Jørgen Kjelmark, Norsk Håndverksinstitutt

Sats og trykk:

Pressemuseet Fjeld-Ljom

Fjeld-Ljom 2014

Å produsere avis på gammel maskin med blysett og gamle maskiner, kan være et risikoprojekt. Men viss lykken står oss bi, skal årets Fjeld-Ljom være på gata lørdag formiddag. Tallet var stort innsats fra dugnadsgjengen, supplert med nye læringer, er høstens produksjon godt forberedt. Samarbeidet med Norsk Håndverksinstitutt på Lillehammer har kommet i godt gjenge, 4 læringer er under opplæring og skal være det noen år til. Målet er å sikre seg nye medarbeidere som kan føre det gamle laget og kunsten videre. Håndverksinstituttet har satt av midler til prosjektet. I løpet av året har vi sikret oss en god settemaskin og diverse utstyr, slik at vi har reservestyr, maskiner, vise de gamle skulle nekte å fungere. Deler til våre maskiner er ikke lenger hyllvare!

Arbeidet med å videreføre Fjeld-Ljom og avisproduksjonen har hatt hovedfokus siste år. Venneforeningen har også ambisjoner for videre aktivitet, vedlikehold av huset og økt fokus på formidling. Det er bare å beklage at dette unike avishuset ikke er mer tilgjengelig. Venneforeningen har tilbudt seg å ta over ansvaret for avishuset ved Hitterelva, såvel utvendig som innvendig og utvikle et godt driftsopplegg. Vi har sendt vårt tilbud og samtaler med den gamle eier, Roros Museums- og historielag og den nye eier Stiftelsen Rorosmuseet er på gang, men ikke noe er avklart enda. Avishuset er et unikt teknisk kul-

turminne, som fortjener å komme mer fram i lyset. Det ønsker Venneforeningen å bidra til i samarbeid med museums og kulturverneinteresser på Roros og i regionen. Fjeld-Ljom hadde bele Fjellregionen, fra Singås til Ytre Rendal, som sitt ansvarsområde. Pressemuseet Fjeld-Ljom har en viktig lokal forankring, men skal også være med å sikre og formidle historie knyttet til tidlig avisproduksjon i landet for øvrig.

Årets utgave er sjølsagt preget av 1814 og 1914. Det er naturlig for Fjeld-Ljom å fokusere på historia, men også se nærmere på dagsaktuelle spørsmål og utfordringer knyttet til demokrati, samfunnsengasjement og ikke minst næringsutvikling. En skal ikke ha lest mye i gamle aviser for å bli slått av den voldssomme grjnderviljen som hersket omkring 1914, med jubileumsstifting og satsing på utvikling av det lokale næringslivet.

Pressemuseet Fjeld-Ljom trenger flere venner, meld deg inn i Venneforeningen.

Vi vil også benytte anledningen til å takke Norsk Kulturminnefond ved direktør Simen Bjørgen som har gitt oss et økonomisk bidrag til å føre arbeidet med opplæring og avisproduksjon videre. Bidraget kommer godt med ved siden av den støtte Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner får fra John Solheims fond.

God lesning.

Overtakelse av Pressemuseet Fjeld-Ljom/Avishuset Fjeld-Ljom

Pressemuseet i Fjeld-Ljom tilbyr seg å ta over ansvaret for Avishuset Fjeld-Ljom. Styret i Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner har i styremøte 4. april drøftet museums-situasjonen på Roros. Dette er problemstillinger vi har drøftet ofte de siste åra, også sammen med representanter for vår eier - Roros Museums- og Historielag, nå Stiftelsen Rorosmuseet og representanter for Rorosmuseet, nå MIST avdeling Roros. Etter en samlet vurdering, basert på de opplysninger vi sitter inne med og erfaringer gjennom mange år, vil Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner komme med følgende forslag:

Pressemuseet Fjeld-Ljoms venneforening kjøper avishuset Fjeld-Ljom, med hus, tomt og innhold og påtar seg den framtidige drift av Pressemuseet Fjeld-Ljom.

Sikring av Avishuset Fjeld-Ljom med hus og inventar, teknisk utstyr og redaksjonelt materiale, var en viktig begivenhet. Takket være stor innsats fra lokale og sentrale krefter ble et spesielt kulturminne reddet for ettertiden. Avishuset Fjeld-Ljom er

så langt vi veit rimelig mestående i europeisk sammenheng.

Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner har siden starten i 1986, og enkeltpersoner for den tid, deltatt i dette arbeidet og nedlagt en omfattende innsats, organisatorisk og praktisk. Gjennom dugnadsgjengen har Venneforeningen sørget for at det tekniske utstyret er vedlikeholdt og produksjon av avis på gammelmåten har kunne fortsette. Et godt økonomisk fundament for å holde teknisk utstyr og kompetanse i hevd, er sikret gjennom John Solheims fond.

Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner har følt stort ansvar for bevaring og formidling, men har også tatt ansvar for ordinært vedlikehold av bygget, i tillegg til nødvendige driftsutgifter knyttet til strøm, brannsikring og forsikring. Vi har også skaffet eksterne midler til sikring, registrering og dokumentasjon av innholdet i huset.

Opp gjennom åra har det vært ulike ambisjoner og forventninger når det gjelder Pressemuseet Fjeld-Ljom. En begynnelse på et mer

omfattende pressemuseum er lagt Pressemuseet Fjeld-Ljom venner ser fram til en rask og grundig behandling av tilbudet. Vi har årsmøte med ny dugnad- og opplæringshelg 24.-27. april og ser gjerne at vi har en tilbaketelling til da. Detaljerte forhandlinger kan så gjennomføres i løpet av høsten.

Brevet er undertegnet av Per Hvamstad, styreleder i Pressemuseet Fjeld-Ljoms venner.

Leve LUDLOWEN!

Wenja Paaske

«Vi driver og trøkker en avis!» Sjøfistypograf Harry rev opp døra til journalistleilighens kontrollott i Osloavis «Morgenposten». Deadline: «Gi meg de flaka du har skrevet! Bli med ned på trøkkeriet og skriv ferdig for hånd.

Jeg får håndsette resten på Ludlowen!» Med lynraske fingre satte Harry blysettet på plass.

Masjinene dundret uredøvendt. Den herlige lukten av trykksverte fylte neseborene. Stresser glemt når de første, ferske avisene kommer ut av pressa og du får et varmt eksemplar i hånden. Vi er i slutten av 1960-årene. Jeg tviler på om det var så nært samarbeid mellom typografer og journalister i noen annen Osloavis.

Den gang representerte typografene det sterkeste fagforbundet innen «Jern og Metall», med lønnsnivå langt over redaktører og journalister. Harry var forøvrig sjefsforhandler. En gang kom han med en alvorlig bebreidelse:

«Du gjør meg til en dårlig forhandler når du skriver om ei slem MS ramme hosmor i en halvtes rullestol laga av friske mannfolk. Istedenfor å være heithard og stå på krava, så sitter jeg der og tenker: Du er heldig, du Harry, som kan gå på dine to friske bein.»

Fikk tilfeldigvis vite at kjermelaren Harry også hadde vært lemmestappen i produksjon av ålegale aviser under krigen. Selv snakket han aldri om den innsatsen.

Wenja Paaske

som legger til: Det sies at «journalist» er mer enn en yrkestittel det er diagnose som bla. kjennetegnes av ustoppelig nysgjerrighet og interesse for menneskers virkelige liv bak nyhetsopplagene. Så selv om min tid som dagspressejournalist i Morgenposten var kort føler jeg meg fortsatt som journalist. I følge Knut Haavik har journalister to muligheter: de unge eller bli informasjonssjef. Som så mange av mine kolleger be-

Ragnar Løkken ved Ludlowen

nyttet jeg pressebakgrunnen til informasjonsarbeid i organisasjoner som eksempel Norges Ekspeditions internasjonale pressetjeneste Morgenposten, populært kalt «Svarta» var en gang landets største avis, men måtte gå inn etter 110 år i 1971. De fleste abonnentene våre var verksteds- og industriarbeidere på østkanten av hovedstaden. For meg var «Svarta» framfor alle Oslo-avisene med vekt på det menneskelige stoffet. Hovedoppslag på første side kunne være: «Kattunger reddet fra å fryse ihjel.»

Kringom peisen

«Østerdølen» framfor kariolen

At boktrykker Olaf O. Berg (Olsen) hadde ambisjoner og ideer med Fjeld-Ljom viser seg tydelig. Han satte i gang ulike tiltak for å styrke og posisjonere avisen. Tilleggsvirksomhet med papir- og boksalg, bok- og aksidenstrykkeri skulle sikre økonomien. Framfor alt gjaldt det å skaffe seg lesere som var villig til å bli abonnenter. Nå til dags er det populært med ulike former bilag, ikke minst helgebilag. Berg og Fjeld-Ljom var tidlig ute med bilag, allerede oktober 1896 kom Fjeld-Ljom ut med første nummer av tilleggshæftet Kringom peisen. Det hadde nok gått litt fort i produksjonen for Nr.1 er påført for hand. Det første nummeret kom altså i oktober 1896, og det ser ut som heftet stoppet mer ut. 4. april 1898, i 1897 kom det hefte hver måned, så til sammen dreier det seg om 17 nummere. For å gjøre samlingene i avishuset så komplette som mulig, hadde det sjølsagt vært interessant og hatt også Kringom peisen, dessuten bøker og hefter som er trykt i Olaf Olsen Bog og Aksidenstrykkeri.

Per Hvamstad

FJELD-LJOM

— et unikt produkt

Settemaskin fra Namsos

Carl Peter Løken og Jens Hystad manøvrerer en Intertype settemaskin inn i Presse- museet. Maskinen fra ca. 1960 er brukt hos Hojem Trykkeri i Namsos

Rørshistorie og bevaringshistorie av topp kvalitet

Nå er boka her. Løp og kjøp «Roros. Refleksjoner etter 30 år som verdensarv», utgitt på Pax forlag A.S med Erlend Gjelvik som redaktør.

Først og fremst er det viktig å slå fast at denne boka ikke er bare et refleksjonsverk over verdensarvsprosjektet. Den er også helt sentral i beskrivelsen og analysen av Bergstadens og Roros historie. Ett sentralt supplement på linje med Rorosboka, Kobberverket's historie, Sverre Fjellheims bok om søt-sattene og Spangen og Borgos sin «På Sta' og uti markom».

I tillegg til dette stadfester boka Roros som et unikt bevaringsprosjekt gjennom 100 år. For alle som arbeider med bevaringsprosjekt eller i forhold til verdensarv, bør den bli ett viktig referanseverk. For i norsk sammenheng er Roros unikt, ikke bare på grunn av sin lokale historie med bergverk, bønder og søtmen, men også sin bevaringshistorie.

Som forfatterne av artiklene gjør klart, byen har i snart hundre år vært utsatt for ett antikvarisk bevaringspress som har influert på de fleste beslutninger. At det offentlige på denne måte har brukt en by og ett lokalsamfunn som arena for ett nasjonalt og internasjonalt bevaringsprosjekt er unikt.

Selv om andre lokalsamfunn også er berørt av vern og verdensarvsstatus, er omfanget og konsekvensene for lokalsamfunnet mer dyptgripende på Roros enn noe annet sted.

Redaktøren har som målsetting-

at boken skal skape debatt. Men dette er i første rekke en fagbok, og kanskje skulle en avsluttende artikkel oppsummert og spisset de mest sentrale problemstillingene som peker framover. For denne boken kan bidra til et vannskille i forvaltningen av verdensarven.

Roros har vært utsatt for ett mangfoldig vern. De beste artiklene setter dette inn i en samfunnsmessig og ideologisk ramme slik vi forstår hvorfor det ble som det ble. Det pekes også på at løsningene er mangfoldige i dag, - fra det nasjonalt sett ypperste av kulturminnevern i uthusprosjektet og ved Rorosmuseet til løsninger som er vanskeligere å forstå som vindusutskiftninger og pastisjilignende rekonstruksjoner av gatelegeme. Dette avspeiler et lite enhetlig premisgrunnlag for vernet, og mange uoversiktelige forvaltningsnivå. En åpenbar konklusjon bør være at forvaltningen av Roros bør være at forvaltningen av Roros bør samordnes i ett nivå, og at det lokalt bør utarbeides ett mer enhetlig og forståelig premisgrunnlag for vernet, - der kildevernet må være basis. Som det sies i artikkelen om reiseliv: «Kulturav er en råvare som øker i verdi i forhold til hver godt man klarer å bevare og formidle dens kvaliteter og særpreg». Det må altså etableres en forståelse av at det ikke er en motsetning mellom utvikling og vern, men at vern er en ressurs og forutsetning for utvikling.

Mange peker på at vernestatusen har blitt påført Rorosamfunnet utenfra og at eierne av kulturminnene er de viktigste kultur-

minneforvaltere. Det blir også trukket fram at konfliktnivået tidvis har vært høyt. Bortsett fra noen økonomiske virkemidler og det at kulturminneforvalterne vektlegger dialog med buseiere, kan det se ut til at strategier for å involvere beboerne er fraværende. Det blir gjerne «oss» og «dem».

Mulighetene for samhandling mellom verdensarvens beboere og det profesjonelle og forvaltningsmessige miljøet blir i liten grad drøftet i boka. Bokens oppbygging er også ett bilde på dette. De utmerkede intervjuene av folk fra Roros, gir oss lokale tidsbilder, i en ellers fagtung bok. Ut fra intervjuene kan man imidlertid utlede viktige og mer prinsipielle spørsmål.

Fjell-Ljoms yngre avis-soster Fjell-Ljom stilte spørsmålet:

«Alle eier plassen vår hva eier vi?» Dette illustrerer at mange føler seg umyndiggjort. Men ved å bli aktive, stolte og kyndige verdensarv forvaltere kan eierskapet tas tilbake! Eierne må selv bli kulturavens livvakter. Engasjementet må smis slik at drivkraften i større grad kommer nedenfra. Engasjerte, stolte og kunnskapsrike eiere vil gi bedre politiske beslutninger og en bedre reiselivsutvikling. Så forvaltningen bør utvikle nye strategier og tiltak som bidrar til dette. Vegard Lie

Bli medlem av PRESEMUSEET FJELL-LJOMS VENNER Personlig medlem kr. 200,- Foreninger lag kr. 750,- Firmaer, bedrifter kr. 1500,- Betal til kto. 4280.05.29020

Har bryggen i Bergen kommet til Roros?

Er det de første bryggerekkene som i disse dager oppføres på Øra. Hus bygd sammen tett i tett minner uenkelig om bryggerrekka i Bergen eller sjøhusa i Trondheim. Som i Bergen kan man gå i smale smug eller veter mellom husa. Det har blitt sagt at i dette boligkomplekset, er det hentet inspirasjon fra Roros sine lange byggetradisjoner. Men med store vindusflater, store garasjeporter, liggende panel, spisse tak tekket med bord, er det vel kanskje vetene mellom husa det eneste som kan minne om lokale tradisjoner.

Å mene noe om stygt og pent, om ny arkitektur og formspråk, vil jeg ikke gjøre. Men å ha meninger om nye bygg på Roros, som er et industristed med tradisjoner fra 1644, bør de fleste være oppptatt av. I reiselivssammen-

heng sier man at her kan vi oppleve spor etter industrivirksomhet og byjordbruket i og utafor bykjerna.

Det var nettopp i området på nedsida av jernbanelinja Øra og Stormoen, at ny industri vokste fram samtidig som verket var i drift. Dette ble videreutviklet med rot i stedets industritradisjoner. Her bygde Jon O. Haanes stampohus og mølle i 1852 og Engelhus oppførte mølle, sagbruk og elektrisitetsverk 10 år senere.

Viktigst av alt var industrireisinga etter andre verdenskrig. Her ble Roros slakteri, Roros Tweed, Felleskjøpet og Granlund's røstolfabrikk etablert og det er i denne veien at Roros Bruk (Øra bruk) bygde sitt industrilokale, som var i drift til for få år sia. I dagligtale kalles veien gjennom dette industriom-

rådet nettopp for Industriveien.

Man snakker så mye om verne-sone og om viktigheten av å ta vare på sjølve sentrumskjernen, men hva med områdene rundt? I de siste åra har flere bygninger og anlegg langs Industriveien blitt omgjort til butikker, og ønsket om utvikling av området til boligstrøk har vært sterkt. Nå flyttes industrien vekk fra sentrum, samtidig som det stadig kommer foreslag om å omregulere til et boligområde. Med politiske vedtak de siste åra ser dette ut til å være en villt politikk. Roros har status som verdens-kulturminne. Det forplikter politikere blant annet til å sørge for at samfunnsutviklingen ikke setter kulturminnene og kulturmiljøet i fare. Det viser seg at det er lett å skrive plandokumenter at man skal forvalte kulturarven i samvar med nasjonale forpliktelser, men dette er tydeligvis vanskelig å etterleve.

Med ett nytt monumentalt boligkompleks like ved bykjerna, i inngangsporten til Roros langs Osloveien eller ved jernbanen, er det lite som minner om «den forblåste industribyen på fjellet». Einar Engen

Reisebrev postlagt etterpå

av Ola Jonsson

Trykkfeil har ein filosofisk dimensjon vi oftast overser. Ikkje underleg. Trykkfeil er ei plage for den som er ansvarleg, anten det er opphavsmannen eller korrekturlesaren. Av og til er trykkfeilen så meningslaus at det skaper munter glede. Det hender bokstavar på frifot forrykkar meningsinnhaldet og gir det betydning på tvers av det skrivaren prøvar å gi til kjennet. Hende gonger er det som ein lignaden sjølv tek styringa. Det er her eg undras om det umedsitte på fullt alvor går inn som irretektiv til ei mentalt bevist formulering.

For ei tid sia var eg på utferd

vestover, mellom anna til Måløy. Eg hadde ein god summardag i ein fiskestill by, der folk anten måtte vere innomhus, utflytt eller på ferie. Ute på Kråkenes fyr låg jamvel Stadhavet blidgjort og triveleg, og sjarmerte bubblande tyskarar og annafolk til beundrande sukk over vidda i havet, og flokken av sjøfuglar som forunderleg frødefullt held kjefte. Mjuka domningar freste lett mot hamrane, med fint skum som var det naturen sjølv som pussa tennene til morgonstell.

I Selje kommune — det eigentlege målet for turen — fekk eg bitskysst til klosterysa Selja, og opplevde veit sjølsyn kyrkjeleg

aktivitet i sporet etter den slitesterke myten om Sankta Sunniva. Eg avslutta dagen yst mot havet på Vestkapp, der eg kom på veigar så smale og bratte at Trollstigen verka oppskrytt etterpå.

Da eg var vel heime sette meg til for å notere noen refleksjonar og meinte det ville vere greit å bli mint om når finveret tek slutt. Eg starta med overkrift: Notat frå Velstandsturen. Velstand i staden for Vestland? Ved ettertanke fann eg ut at eg hadde brukt meinr pengar enn godt var. Ein sømnamtur for småkårsfolk var altså eit vitnemål om allmenn velstand. Trykkfeil seier oss sannings om vår levemåte, og det enda kjøtsoppa i Sjølk var reine eventyret med sin velsmakende kombinasjon av låkost og god kost. Trykkfeil — i mitt tilfelle skrivfeil — gjer kvardagen nærvarende. Eg har opplevd det for. Eg skulle skrive eit sint klagebrev til vegvesenet, og opna brevet med Satans vegvesen. Eg retta og skreiv på nytt Satans vegvesen to gonger før eg fekk til det rette: Satens vegvesen. Et det indre krefter som styrer fingrane på tastaturet?

I jubelåret 2014 er det også 150 år sida en av Fjell-Ljoms tidligere redaktører, Ivar Sæter, ble født. Ivar Sæter hadde en viktig rolle i utviklingen av Fjell-Ljom, som redaktør og ivrig bidragsyter. I 1890 finner vi han som redaktør av avisen. Nederst på bakre side ble det opplyst om redaksjonen: «Under Medvirken af Eilif Holstad, Eidet, og Udgifveren, Olaf Olsen, Roros, styret som ansvarlig Redaktør af Ivar Sæter, Tolgens». Som eier og grunnlegger var Olaf Berg (Olsen) krumtappen og ikke minst økonomisk ansvarlig, men han såg det viktig å knytte til seg skriveende medarbeider også redaksjonsmedlemmer fra hele regionen. Her var det virkelig snakk om desentralisert aktivitet, en krevende arbeidsform med den tids kommunikasjoner. Det var Rorosbanen som gjorde dette mulig. Ivar Sæter kom for øvrig etter Thore Myrvang, som hadde på Stai i Star-Elvdal, helt i Fjell-Ljoms sørlige ytterkant.

Sæters rolle som redaktør veit vi ikke så mye om. Men tidlig i 1891 meldes det at det er opprettet en ny avtale med Ivar Sæter og bidrag til hans adresse Tolga. Noe lang karriere som redaktør blir det ifulltredid til. I årets siste nummer introduseres det en ny redaktør, nemlig Rasmus Steinsvik. Sæter taler for seg, men grunnen til avgangen onaker han ikke å bersere. Det må vi bare grunne på og kanskje studere

Fjell-Ljom og lese mellom linjene om det kan vere noe i forhold til leserne eller utgifveren. I alle fall har Berg store forhåpninger til Steinsvik, men de innfris ikke og bare etter tre måneder er det Berg som må trå til som redaktør. Avisen melder på uåret at Ivar Sæter har reist på foredragsturne. Ivar Sæter ble født og vokste opp på Tolga. Han var bare 20 år da han giftet seg og drog til Tromsø for å ta lærerskolen i 1885-86. Etter endt utdannelse fungerte han litt som lærer, men utviklet seg til å bli en allsidig og aktiv kulturarbeider. Ble tidlig en aktiv skribent og foredragsholder. Fjell-Ljom var antakeligvis en velkommen anledning. Hvordan kunne dette gi nok inntekter til en familie! Fra 1898 til 1912 var han bosatt i Kristiana og jobbet som lesesalsinspektør på Deichmanske bibliotek.

Forfatterskapet ble etter hvert omfattende. Første boka var Digte som kom i 1896, tilføyet «Fru Dikka Møller til Thores». Med «Tak til Erindrings», 40 små sider med relativt høgdisstemte, litt hjelpeløse dikt. Dikka Møller var en pioner i norsk fredsarbeid. Forfatterskapet tok seg betydelig opp og han spredte seg over mange gener og temaer. Den lokalhistoriske produksjonen var betydelig. Han var tidlig ute med store rikt illustrerte, grundige bygdeboer, bl. a. for Tolga, Follidal og Star-Elvdal og Målselv. Det ble også mange bøker med historisk

Ivar Sæter

tema, bokene om Domkirken Byggnester og Den siste erkebispekop, erkebiskop Eystein og Olav Engelbrektsen, kan godt leses. Fjell-Ljom fulgte opp med bokomtale og nyhetsstoff knyttet til forfatterskapet.

Politisk vandret Ivar Sæter vidt. Han startet som venstremann, var stortingskandidat med stor interesse for fredsarbeid, seinere ble han en mye brukt foredragsholder for sosialistiske ungdomsbevegelsen. I 30-åra gikk han aktivt inn i Bygdefolkets kirsehjelp med stor beundring for Vidkun Quisling og ble et aktivt NS-medlem. I ettertid er Ivar Sæter oppfattet som en typisk representant for bondefascismen.

Kilde: Lokalhistoriewiki og Fjell-Ljom

Per Hvanstad

Fjell-Ljom.
— satt og trykt i bly!

Bilen kommer til Røros

Folk og biler på fjellovergangen Narbuvoll-Oversjødal sommeren 1923. Til venstre tre Rørosprofil-utviklede Ridderstedt, postfulmektig Carl Olsen og redaktør Henrik Grønn.

I forhold til anbeliighet, var Røros tidlig ute med å ta i bruk avtomobilen som fremkommingsmiddel. Det har sikkert å gjøre med byens store kontaktflate utad, både i Norge og mot kontinentet. I hele Norge økte tallet på registrerte biler fra 5 i 1901 til nesten 1000 i 1913.

Selv om det store transportbehovet er tilknyttet kubberverket, finner vi den første bilen direkte registrert på A/S Røros Kobberverk, U 2536, en Fiat personbil, ved slutten av 1910-årene. Det kommer nok av at hesten enda var det overlegne transportmiddelet til langt opp i 30-årene.

På denne tiden har Fjeld-Ljom stadig i serber og innlegg om konflikter mellom foggjengere, bestekjøretøyer og avtomobilen, som både hakker og er en fare for sikkerheten i byen. Vi må her gjøre oppmerksom på at dette er en enkel fremstilling av de første bilene på Røros, og det derfor kan være noen modeller og regi-

stringer som ikke har kommet med. Er du interessert i ytterligere informasjon, spesielt om rutebiltrafikken i Røros-området anbefaler vi å lese årets årbok fra Røros Museum, der historiker Ivar Erlend Stav skriver om rutebiltrafikken fra starten og opp mot moderne tid.

Avtomobilen var ikke for alle og enhver på denne tiden, og det er vel ikke tilfeldig at det er handelsstanden som var eiere i begynnelsen. Etter det vi kan spore opp, er den første bilen registrert på kjøpmann Lars Skancke. U 8 er en Cadillac. Det var nok for han ble autorisert forhandler for Ford. Det kan jo tenkes at det var en bil sønnen Alf, som overtok forretningen i 1911, tok med fra utlandet etter en handelsutdannelse i Tyskland. Ford og Chevrolet var de mest solgte modellene over hele landet ved slutten av 20-årene, og at dette også var tilfelle på Røros skyldes ikke minst de to store handelsstusene

den som representerte Chevrolet. Røros kommune kjøpte midlertidig Fiat og Opel de siste merkene. I 1927 lå Fiat på første plass med 428 biler, etterfulgt av Opel med 401 biler, mens Scudabaker kom på tredje plass med 237 biler. Kommunen opprettet bedriften Automobildrift, som skulle stå for drøsekjøring i området. U 16 og U17 var begge av merket Fiat og registrert som drøse. I tillegg var det registrert en Briscoe, også som drøse. Briscoe ble produsert i Frankrike av amerikaneren Benjamin Briscoe, som satte opp en fabrikk i Billancourt, Renaults hjemby, og kalte den siden franske bil produsert på amerikansk vis. Briscoe var også kjent for å produsere elektriske biler. Elektriske biler var på den tiden populære, spesielt i USA hvor 30 prosent av bilene rundt 1900 var elektrisk drevet. At Fiat ble foretrukket kom nok av at det var en meget solid bil og

at forhandlere var etablert i Trondheim. Fiat ble importert av Bertel O. Steen og i 1911 var de representert av As Maskinagentuz, Trondhjem. AutoCentralen, Kongens gate 27. «Nord-Norges største og største avtomobilforretning», som det ble annonsert med. Se det over av gammel bilhistorie. Disponent Otto Borch-Nielsen var svoger av Harald A. Møller som fikk biloppløsing her. Borch-Nielsen flyttet senere til Oslo og ble nærmest medarbeider til Bertel O. Steen i bilkonsernets begynnelse.

U 16 og U17 ble senere overtatt av Berge Bye, som allerede fra begynnelsen var ansatt i Automobildrift. Tidlig ute var også Røros Apotek som kjøpte en Columbia med kjennetegn U 81. Columbia Automobile Company ble etablert i 1899 i Hartford, Connecticut, USA. Bilen var registrert på fru Nielsen, apotekerens kone. Andre kjente personer på Røros som tok bilen tidlig i bruk var kjøpmann Chr. Bergaas med furi varebil, Ole J. Steens med Scudabaker personbil som ble brukt som drøse. Steens kjøpte også Cadillacen til Skancke. Distriktslege Hedley G. Ridderstedt var også tidlig ute med Fiat personbil U 127.

Person- og lastebiler
Egte
Ford Reservedele
Lars Skancke
Aut. Fordforhandler

Eidsvoldsmanden

Ved avsløringen av Richard Floers bauta 17. mai 1914

Mell.: Havet er sjønt.

Hundrede gange har vandene isnet
hundrede gange er isen blit brutt
hundrede gange har fjeldjøvet visnet
hundrede gange har atter det skutt.
siden hin vaar som for allid os ildner!
Ti om det fryser rundt hele vor strand —
havbunden eier en gollstrøm der mildner
alt hvad en vinter gjør haardt i vor land.

Stort var hans erind, hvis land vi vil frede
Den gjaldt ei egen men efterslegts tarv
Han var en lenke i brodrenes kjæde,
de som ga slegten et løfte i arv.
Stor var den skjæbne som sorpan ham sendte.
Ti i hans bryst som en voksende brand
ulmet der en av de gnister som tændte
baalet som endnu er lys over land.

Derfor vi reiser en sten for dit minde
hugger vor tak i dens fjeldhaarde rand
Fjeld er den tat av og kan ikke svinde.
Døgnets smaa strider er huse paa sand.
Tit kan der storme av ord som vil skille
ord som kan ise vort haap for en stund —
men i den dunkle, det varmende stille
gaar der en gollstrøm i hjertenes bund.
Dovre - tirsdag 19. mai 1914.

Yngv. Leipart Nielsen.

Glimt fra «Fjeld-Ljom» i 1914

Allerede første nummer i 1914 fredag 2. januar gir oss et forvarsel om hva 1914 kan bringe. Feiring av begivenhetene på Eidsvoll i 1814 og økende trussel om krig i 1914. Første nummer åpner med artikler til ettertanke. Fridtjof Nansen, Johan Bojer og J.E. Sars er alle opptatt av landets og folkets forsvarsvilje: «Selvoppgivelsens forbannelse, det nytter ikke». Arne Garborg følger opp med sitt essay «Freds», mens Bertha Ring og Hans Aanrud er bekymret for situasjonen i Finland som mer og mer kues av Russland: Slik Aanrud formulerer det: «Se mot øst, mot arme Finlands sønner og sagnbebrante strande: Langsomt blir en mar av mørke over Kalevalas land». Nils Collet Vogt berører det samme diktet. Neste gang, nordmænd. Takker for blod som er flet og lårer som ikke ble gritt, men «Neste gang nordmænd? Hvad da?» Så følger lokale nyheter. Om mannen fra Stormoen som må-

te hente brenntorv i 40 minus og forfrøs seg, og regnespelet for Røros fjøsegningsforening. Annonnene, lokale og nasjonale, er det nok så mange av. Skistun på Røros er åpen i helgene, mens Solan Renolen & Familie sender nyttårsbetsing. Norsk separatoraktieselskab. Kristiania, lokker med at det koster ikke en øre å prøve Disbloseparatoren en måned. Den norske amerikanske reklamerer med at s/s Kristianiafjord, en moderne dobbelt-skruedampet, er eneste norske dampskip som går direkte til New York. I hvor bygd er det en handelsmann som er lokal agent. Kamp mellom utvikling lokalt, heime eller prøve lykken på andre sider av Atlanteren. I neste nummer er det en lokal post som slipper til. Lærer på Os Th. Stokke, for øvrig far til forfatteren Bernhard Stokke slipper til med diktet: «Nytaar 1914» og «Ti Fjeld-Ljom» «Tak da for all! Et godt nytaar. Lad Fjeld-Ljomen lyde frisk og klar».

Avisen kommer med 4 sider 3 ganger i uka og trykker med 6 spalter. Kr. Floor er redaktør og utgiver er Aktietrykkeriet Fjeld-Ljom Røros. Etter litt alvorlig start finner Fjeld-Ljom sin vante form. Hovedvekt legges på lokalt stoff nasjonale og internasjonale telegram, studie notiser og meldinger fra Kristiania. Annonsetilgangen ser ut til å være bra. Innholdsløse rapporter fra regionens kommunestyre er faste innslag. Hvem skriv disse? Dessuten brev fra bygdene med meldinger om vær, arbeidsforhold og utførelse rapporter om ulike begivenheter og arrangement. Avisen er opptatt av arbeidsforhold og utvikling og har stadig meldinger. Røros Verk hadde foregående år, 1913, 570 mann i arbeid, noen flere enn året før, med mindre kobberproduksjon, men noe mer kullproduksjon. Oppå høsten meldes om behov for søndagsarbeid i smeltlytta.

Pragnor, der det moderne Norge skulle vise seg for verden, utdeles det heder til flere av gruveselskapa i regionen. Røros kobberverk er utdelt utstillingens ærespris for utmerket gruve og hyttedrift, og fremragende innsats for landets bergverksdrift. Føddals grube og s/s Rostvangen gruber får sølvmedalje for meget god kobberholdig kull, mens Fosdalsens grube i Os får bronsemedalje for god stykke.

Ny teknologi og oppfinnelser har stor oppmerksomhet. Utbyggingen av elektrisitet fortsetter for fullt. I mange bygder og mindre øyer bygges det lokale kraftverk. Etter Røros verk i 1912 kommer det prosjekter på rekke og rad. Etablering krever lokal medvirkning. I august må abonnentene oppi Åa på Tynset «ørge for straks at reise stolper til lavepannetett. En annen viktig nyvinning er telefonen. Det arbeides for en felles «grøndetelefon» på Auma stasjon, mens andre allerede har installert privat telefon og kunninger nummeret.

Det er også stor oppmerksomhet knyttet til utvikling av jordbruket, med nybrot av jord og anlegg av såkalte arbeiderbruk, bareingsbruk. Det trekkes dessuten opp til diskusjon om «Er høvet ha, daarligere end sauset?», og det pekes på lauv som dyrefor.

Mulighetene for en nordisk base via Finskadalen kommer opp. Lenger sør rustes det for ny kamp om Kvikkens, og de

første stinner på Dovrebanen legges sør for Støren. Rørosbanen følges også opp. «Tog nr. 114 (Langletetoget) er etter anskning indvilget at stoppe ved Stormøll for der at avsette grubearbeidere ved Killingdals. På Røros forberedes feiring av 1814 med skuespillet «Hans Aasen og 1814» med direktør Hålling som sktar. Valgmannsvalgene 4. mars 1814, med valg av valgmann som skulle være med å velge eidsvoldsmann omtales. 17. mai får Eidsvoldsmanden Richard Floer hyldningsdikt av Yngv. Leipart Nielsen og bauta på Røros kirkegård. Floer, født på Kvilva, representerte Røros Bergkorps. Avisen forteller også om Ole Dittmann, han var også valgt av Røros Bergkorps og møtte fram på Eidsvoll, men tok ikke sete i grunnlovsforsamlingen. Det antydes at kontrollkomiteen fant at bergkorps var så lite at det bare skulle ha en representant. Det funderes også på om de rett og slett ikke ville ha 113 representanter. I begynnelsen av juli er det en stor brann på Røros, verkets sagbruk i Gjøsvika brenner, Fjeld-Ljom har en utførlig rapportasje og merker seg særlig den store kvinnelige innsats i redningsarbeidet.

«Kvinder selv stod op og strædede Det var en ret fornøielse at se hvor ihærdige og flittige kvindene var der ute. Uten deres hjælp vilde man ikke faat frem halvparten av det vand som ble hentet med bøtter. Etterhvert som det smukke kjen kom frem til brandstedet stillet de sig ind i gallederne og lægget vand. Mangen hvit sommerkjole gik her i «vaaken» som sagt; vore kvinder utførte et arbejde som der skal sættes pris paa og de fortjener takk og anerkjendelse. Utover sommeren forverrer situasjonen ute i Europa og Trøfolgeparnt Franz Ferdinand og

Sophie blir skutt i Sarajevo. Ostaretske-Ungarn erklærer Serbien krig 28. juli. Større og større del av avisen fylles av telegrammer fra de ulike krigsfrontene. Ella Anker forventer at det kommer ei tid da kvinnene organiserer seg mot krig, mens andre er opptatt av å styrke forsvaret og sikre mat. Nå gjelder det å hente det som er mulig fra naturen og sikre seg forsyninger. Arne Garborg bidrar med artikkelen «Søle er me jordarbeid»». Krigens ruller med full styrke og gru videre. En viss nervøitet er det om Norge klarer å beholde sin nøytralitet. Fjeld-Ljoms tidligere redaktør forfatteren Ivar Sæter, Tønga fylle 50 år og får en omfattende omtale. Han har og nettopp gitt ut boka om Krodshovrd og bidrar med diktet «Elgen». Tynset Folkehøgskole etablerer seg og starter opp med vel 50 elever og Røros nye gamlehus innvies med plass til 15 gamle og har kostet 22000 kr. Rørosingen får seg ikke underholde av hva som helst: «Et tilreisende teaterselskab opvartet i gaarften i sangerlokalet med noget som de kaldte for «Røros høstevy». Det var faldt hus, men «den dramatiska underholning» gik for det mesta op i — pauser. De optrædende hyldedes tilslut med en ganske livlig pipekoncert. Det faar da være maatte paa hva som bydes publikum ogsaa».

Året 1914 avrundet med noen betraktninger om «Mindenaaret» som skulle markere 1814. Jubelåret tok slutt i juli, krigen tok over.

Per Hvanstad

Besøk Presse-museet

Fjeld-Ljom

Et levende museum hvor aviser blir satt og trykt i bly

Bli medlem i Presse-museet Fjeld-Ljoms Venner!